

Aquest article, basat en un treball que ha rebut un accèssit del premi Tomàs Garcès 1998, analitza les repercussions que poden tenir la llei sarda de promoció i valoració de la cultura i la llengua de Sardenya i la llei de defensa de les llengües parlades al territori de la República italiana en la situació del català a l'Alguer.

Autor

Gustau Navarro i Barba
Istituto Magistrale de Sassari

L'Alguer actual és una societat diglòssica, on el català té un paper subordinat i en la qual la població bilingüe i, algunes vegades, trilingüe decreix contínuament per la tendència cap al monolingüisme italià.

Aquesta tendència empobridora, encara que generalitzada a tota l'illa de Sardenya, no ha d'ésser necessàriament insalvable. L'aparició d'un nou marc jurídic pot ajudar a frenar o a invertir les tendències. En aquest sentit, la Llei regional sarda 126 de promoció i valoració de la cultura i la llengua de Sardenya (*promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*) reconeix per primera vegada en molts segles el català de l'Alguer com a llengua oficial, i alhora el Govern de L'Olivera a Roma està fent passos per aprovar definitivament la llei estatal per tutelar les minories lingüístiques d'Itàlia,² projecte de llei que ja va superar els primers tràmits parlamentaris a la Cambra de Diputats el mes de juny passat i que ara està esperant l'últim tràmit parlamentari al Senat.

La sempre fràgil situació dels governs italians ens fa estar a l'espera que la majoria de L'Olivera pugui resistir fins al final de la legislatura. Si fos així, el català seria reconegut per primera vegada com a llengua oficial en dos estats diferents de la Unió Europea, amb les implicacions polítiques i econòmiques que això pot comportar. La comunitat catalana esdevindrà reconeguda de manera supraestatal, a l'interior de dos estats de la UE, dins un Estat independent com és ara Andorra i com a llengua de treball de la Unió Europea, i caldrà estar a l'aguait del que pugui fer l'Estat francès —sempre més isolat en matèria de drets lingüístics— respecte als drets dels catalans de la Catalunya del Nord.

Aquest reconeixement hauria de fer reflexionar els catalans de la península Ibèrica, en el sentit de deixar de veure l'Alguer com un simple record folklòric d'un passat més o menys gloriós i hegemònic en el Me-

diterrani i veure'l amb l'interès concret de trobar uns altres catalanoparlants en el si de la Unió Europea, amb tots els avantatges que pot comportar trobar la nostra llengua reconeguda en un altre estat europeu.

La llei sarda de promoció i valoració de la llengua de Sardenya

El camí de la Llei sarda de valoració de les llengües de Sardenya el podem qualificar com a mínim de complicat. El seu recorregut fins a l'aprovació definitiva ha topat amb les concepcions jacobines de les autoritats italianes i les seves lectures minimitzadores de l'estatut d'autonomia sard, amb la qual cosa s'ha generat de fet un cert greuge comparatiu respecte a les comunitats alemanyes que viuen dins aquest mateix Estat. D'això es pot extreure que per a les autoritats italianes el fet que una minoria posseeixi uns referents polítics i lingüístics fora de l'Estat és un motiu d'avantatge respecte a la que no en té cap. També cal reconèixer un cert error d'estratègia política de les autoritats sardes a l'hora de negociar amb l'Estat. Hauria estat segurament més profitós acceptar a priori les reticències del poder central referents a l'ensenyament, ja que es podria haver aplicat així la llei ja a la fi del 1993 i, posteriorment, es podria haver aprovat el text íntegre i anar al Constitucional, però amb una llei aprovada i en funcionament. Aquesta va ésser l'estratègia adoptada pels furlans amb bons resultats. Finalment, l'aprovació, l'11 de setembre del 1997, de la Llei sarda ha donat un nou marc jurídic al sard i, per extensió, al català de l'Alguer, tal com recull l'article 2.4: «La medesima valenza attribuita alla cultura ed alla lingua sarda è riconosciuta con riferimento al territorio interessato, alla cultura ed alla lingua catalana di Alghero, al tabarchino delle isole del Sulcis, al dialetti sassarese e a quello gallurese.» La llengua

catalana de l'Alguer se situa a la mateixa alçada que el sard, amb l'avantatge que no presenta el fraccionament dialectal d'aquesta llengua, disposa d'una referència lingüística molt consolidada a la resta dels Països Catalans i té una llei que de fet vincula llengua i territori, i permet així la preeminència del català de l'Alguer dins el seu territori municipal si hi ha la voluntat política d'exercir-la. Després d'un llarg camí de recursos i d'impugnacions presentats pels governs italians, l'executiu de l'Olivera ha donat llum verda a la llei. Les necessitats polítiques internes de la Junta Sarda i la sintonia política entre els governs central i sard han permès el desbloqueig i l'aprovació, amb un cert reajustament en què s'intenta no entrar en problemes de competències amb el Ministeri d'Instrucció Pública. Malgrat això, resten obertes les possibilitats d'introduir a l'escola la llengua de la ciutat, ja que l'article 17 («Per corsi formativi sotto forma di progetti regionali») preveu que les escoles de tots els nivells puguin desenvolupar activitats formatives encaminades al coneixement de la llengua i de la cultura de Sardenya en les seves diverses disciplines, i és d'especial interès l'àrea lingüística i historioliterària, fet que ha de portar l'Administració regional a intervenir amb els seus propis recursos en àmbits concrets de la formació de l'alumnat, però també en el reciclatge del personal docent.

L'aplicació de la llei sarda sembla que començarà a donar els seus fruits durant l'any 1999 a la ciutat catalana de Sardenya amb la signatura d'un acord entre el Municipi de l'Alguer i la secció local d'Òmnium Cultural, que permetrà concretar la realització d'una hora setmanal d'alguerès a totes les escoles maternals i primàries de la ciutat, acord que sota el títol de projecte Palomba té la intenció d'arribar a tots els nivells de l'ensenyament a la ciutat en els pròxims cursos.

La llei de l'Estat de protecció de les minories lingüístiques

En l'altre camí legislatiu obert, l'estatal, el Parlament italià ha començat la discussió per dotar la República italiana d'una llei de defensa i valoració de les diferents llengües parlades al seu territori. Els dos primers tràmits ja han estat superats: la proposta de llei del Govern ha obtingut l'aprovació de la Comissió d'Afers Constitucionals i el vot favorable de la Cambra de Diputats el dia

17 de juny de 1998, la qual cosa implica que la llei passi a discutir-se al Senat per a l'aprovació definitiva.

Un informe elaborat pel Ministeri de l'Interior³ italià per preparar aquest projecte de llei reconeixia l'existència de diverses comunitats lingüístiques amb un cens aproximat d'uns tres milions de persones. Dins la llarga llista de comunitats culturals que ara l'Estat italià està disposat a reconèixer trobem els catalans de l'Alguer, així reconeguts al projecte de llei, i qualificats —com tots els altres grups— de «comunitat històrica» amb plens drets a la República italiana.

El primer article de la proposta de llei té un contingut significatiu: «La llengua oficial de la República és l'italià.»⁴ No podia ser d'una altra manera, tractant-se d'un text nascut en un dels estats «nació» europeus més heterogenis i d'unificació forçosa i tardana, una còpia no gaire reeixida del model jacobí francès. Malgrat això, cal tenir en compte que l'italià és considerat la llengua de la República, en cap cas la llengua d'Itàlia, un matís important que permet considerar les altres llengües com a patrimoni col·lectiu i, en el cas del projecte de llei, com a llengües històriques italianes.

Malgrat aquesta marca inicial, el projecte de llei ofereix perspectives noves i impensables fins fa poc temps a l'Estat italià. Hi haurà la possibilitat d'ensenyar la llengua a l'escola maternal, elemental i mitjana, així com d'estudiar obligatòriament la cultura i les tradicions de les minories lingüístiques. Per primera vegada s'estableix en una llei italiana que al si del Consell Municipal, Provincial o Regional es pot utilitzar lliurement una de les llengües protegides per la llei. Aquell que ho demani podrà obtenir la traducció a l'italià dels documents esmentats en altres llengües i tots els documents oficials de l'Estat es podran traduir. Això sí, «restaran amb el valor legal exclusiu els textos redactats en llengua italiana». En els diversos llocs de l'Administració es «consentirà» l'ús de les llengües protegides, fet que obligarà a capacitar diversos funcionaris per complir aquest propòsit. La llei fins i tot ofereix la possibilitat a qualsevol persona imputada davant un tribunal de ser assistida per un intèrpret, si ho demana prèviament.

Un projecte de llei que afectarà positivament gairebé tres milions de ciutadans de l'Estat italià. En alguns casos —com els catalanoparlants de l'Alguer o els sards, que en aquest moment ja tenien una recent legislació dels òrgans regionals que donava un

cert estatus legal als seus respectius idiomes—, una nova legislació d'àmbit superior donarà més possibilitats d'actuació, tant a les persones com a les entitats interessades.

De la mateixa manera que la Llei sarda va ésser realitzada més per causes d'estabilitat governamental que no pas per convenciment propi, aquest text que prepara l'Estat italià és en gran mesura fruit dels compromisos de política internacional que fan que s'hagi de concretar, després de cinquanta anys, l'article 6 de la Constitució.⁵ És important la distinció que fa el projecte entre aquelles comunitats que tenen un referent lingüístic fora de l'Estat, entre les quals hi ha els catalans de l'Alguer, pel fet que la proposta de llei, en el seu article 19,⁶ faculta l'Estat per arribar a acords amb els governs estrangers que tinguin una minoria lingüística al si de l'Estat italià. Aquest article, pensat principalment per a les comunitats de llengua alemanya, pot ésser convenientment utilitzat per la minoria catalana de l'Alguer i per les institucions catalanes amb l'objectiu d'establir acords molt més favorables per al desenvolupament del català de l'Alguer. Caldrà esperar, doncs, l'aprovació definitiva de la llei i la voluntat política de les institucions catalanes i alguereses. El projecte de llei fa referència precisa als estats, fet que pot limitar la capacitat d'actuació del Govern català, que hauria d'actuar a través de l'Estat espanyol, però hi ha sempre la possibilitat que una intervenció del Govern català, conjuntament amb l'andorrà, pogués ésser d'utilitat per als catalans de Sardenya. Malgrat aquesta possible limitació, el fet de dialogar directament amb les autoritats italianes és al final del trajecte un fet de naturalesa política i de voluntat d'intervenir favorablement en la defensa de les comunitats catalanes, siguin on siguin al món.

Una part del camí del projecte ja s'ha superat amb l'aprovació del Parlament. Ara haurem d'esperar la llum verda del Senat i que la sempre inestable política italiana permeti que finalment el Parlament aprovi el projecte, així com que cap crisi política retardi encara més aquesta limitada però important llei.

L'oposició entre comunitat i societat

Les noves perspectives legislatives poden permetre trencar d'alguna manera la ficció que relaciona l'alguerès amb el passat i l'italià amb la modernitat. Aquesta contraposi-

ció és típica dels canvis culturals que porten una petita societat a passar de la «comunitat» a la «societat».⁷ Tota ficció pot esdevenir realitat si la mateixa comunitat creu que allò que era fins ara ha de desaparèixer per aconseguir alguna cosa millor. Aleshores la ficció esdevé realitat. Els algueresos han fet el pas històric de la «comunitat» a la «societat» d'una manera conscient, però sense tenir en compte el que podien perdre en el camí, la pròpia identitat. La contraposició comunitat-societat a l'Alguer, la trobaríem distribuïda en aquest joc d'oposicions:

<i>Comunitat</i>	<i>Societat</i>
antic	modern
endarreriment	progrés
pobresa	riquesa
«incultura»	«cultura»
alguerès	italià

Com podem veure, tots els aspectes «positius» de l'imaginari col·lectiu de la modernitat es troben a la columna de la «societat». Dins una contraposició d'aquesta mena difícilment l'alguerès podia tenir una opció de continuïtat. L'aposta important és portar el català de l'Alguer al terreny de la «societat» i valorar allò de positiu que té la «comunitat», i la primera manera de fer-ho era entrar en el santuari de la «societat», l'escola, la qual és la transmissora oficial de la «cultura important». Aquest és un camí iniciat des de fa uns anys pel Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori de l'Alguer, centre nascut de l'acord entre la Càtedra de Català de la Universitat de Sàsser i Òmnium Cultural, i que ara amb les noves perspectives legislatives i els acords entre la nova Junta Municipal i Òmnium Cultural, podran concretar-se encara molt més.

Alguns algueresos comencen avui a penedir-se d'haver trencat la continuïtat lingüística, i justifiquen la seva posició amb el paper del mestre i d'una certa línia pedagògica que afirmava que el coneixement d'un altre idioma —dialecte en terminologia sociopolítica italiana— dificultava l'aprenentatge de la llengua important, en el nostre cas l'italià. Però amb aquesta explicació, malgrat que sigui certa, no n'hi ha prou per explicar-nos el canvi de comportament. Si els pares no haguessin estat ben segurs de la seva acció, no haurien seguit les indicacions dels mestres. Quan els pares prenen mesures contra l'ús de l'alguerès negant la llengua als fills, estaven fent una opció de negar el vell sistema cultural de la

«comunitat»: els fills havien de formar part de la «societat» sense cap mena de dubte, i l'italià era percebut com el vincle comunicatiu per entrar-hi. El problema es produeix quan les noves generacions entren en contradicció amb la seva realitat, i educades en la «societat» viuen encara envoltades pels elements de la «comunitat», però en desconeixen els codis, la llengua i la història, alhora que són considerades la majoria de vegades com a ciutadans de segona pels que vertebrèn la «societat», els que detenen l'hegemonia cultural i política a Itàlia, les classes dirigents del nord de la Península. I això provoca a la pràctica un desarrelament que en molts casos fa que les noves generacions no se sentin identificades amb el seu propi entorn i es produeixi una situació d'autoodi.

Totes aquestes novetats legislatives i les noves línies d'actuació de l'administració algueresa i d'algunes de les entitats culturals ciutadanes, poden permetre que el català de l'Alguer tingui l'opció de tornar a tenir un paper determinant a la ciutat i mantingui el seu petit espai, però no per això menys important, dins la comunitat supraestatal catalana, alhora que ens ofereixi la possibilitat de caminar encara junts en aquest ja molt proper segle XXI.

- Occitans: 178.000 a la Vall de Cuneo (4,46 %), Torí, Consenza i Imperia.
- Sardes: 1.269.000 a tota l'illa de Sardenya (77,48 %)
- Romaní: 130.000 gitanos no vinculats directament a cap territori segons el Ministeri.

4. Art. 1.1. La lingua ufficiale della Repubblica é l'italiano.
5. Art. 6. La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche.
6. Art. 19.1. La Repubblica promuove, nei modi e nelle forme che saranno di caso in caso previsti in apposite convenzioni e perseguendo condizioni di reciprocità con gli Stati esteri, lo sviluppo delle lingue e delle culture di cui all'articolo 2 diffuse all'estero, nei casi in cui i cittadini delle relative comunità abbiano mantenuto e sviluppato l'identità socio-culturale e linguistica d'origine.

2. Il Ministero degli affari esteri promuove le opportune intese con altri Stati, al fine di assicurare condizioni favorevoli per le comunità di lingua italiana presenti sul loro territorio e di diffondere all'estero la lingua e la cultura italiane. La Repubblica favorisce la cooperazione transfrontaliera e interregionale anche nell'ambito dei programmi dell'Unione europea.
7. Questa opposició entre «comunitat» i «societat» la trobem desenvolupada en tota l'obra de Ferdinand Tönnies. Els dos termes ens permeten entendre millor el procés de canvi produït per la modernització, però cal no pensar-hi en termes absoluts, ja que a tot sistema social contemporani, malgrat pertànyer a la «societat», hi resten no pocs elements dels que podríem anomenar «comunitaris».

Notes

1. El treball en què es basa aquest article ha rebut un accèssit del premi Tomàs Garcés 1998 a treballs de dret lingüístic o sobre l'ús oficial de les llengües.
2. Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche. Disegno di legge 3366.
3. Segons el Ministeri de l'Interior italià, aquesta és la presència de minories lingüístiques definides amb el terme d'històriques en el projecte de llei:
  - Albanesos: 98.000 persones al sud (Calàbria, Puglia, Sicília, Molise i presència també als Abruços)
  - Alemanys: 290.000 persones, Bozen (65,43 %)
  - Catalans: 18.000 a l'Alguer (Sàsser)
  - Croats: 2.600 a Molise (0,79 %)
  - Eslovens: 70.000 a Trieste (9,6 %), Gorizia (8 %) i Udine (3 %)
  - Francoprovençals: 90.000 a Aosta (60 %), Torí (0,89 %) i Foggia (0,23 %)
  - Francòfons: 20.000 a la Vall d'Aosta (17,33 %)
  - Friülans: 526.000 al Friül (56,32 %)
  - Grecs: 20.000 a Reggio de Calàbria (0,88 %) i a Lecce (1,88 %)
  - Ladins: 55.000 a Bozen (4,19 %), Trento (1,69 %) i Belluno (10 %)